

**„Iszonyatosságok, mellyeknek hallatára
is elborzad az emberi szív” –
(Az erőszak megjelenése az amerikai (1776) és
a magyar (1849) függetlenségi nyilatkozatban)**

Lévai Csaba

történész-szociológus, egyetemi docens, Debreceni Egyetem

Természetesen nem én vagyok az első, aki azzal próbálkozik, hogy összehasonlítsa egymással az 1776. július 4-én elfogadott amerikai, illetve a valamivel több, mint hetven évvel később, 1849. április 19-én ratifikált magyar függetlenségi nyilatkozatot. Erre hazai és nem magyar történészek is vállalkoztak már, de nem tudok olyan tanulmányról, amelyik kizárólag ezt választotta volna témájául. Azok a munkák pedig, amelyek kísérletet tettek a két dokumentum valamilyen szintű összevetésére, nem foglalkoztak azzal, hogy az „erőszak elemek” milyen szerepet játszottak a két nyilatkozat mondanivalójának érvényre juttatásában (Szabad, 1975a; Szabad 1975b; Urbán, 1976; Deák, 1983; Képes, 2006; Armitage, 2007). Jelen tanulmányom célja nem a két dokumentum minden részletre kiterjedő összehasonlítása, csupán az utóbb említett szempont elemzésére törekszem.

Mielőtt belevágnék a két nyilatkozat „erőszak elemeinek” vizsgálatába érdemes előre bocsájtani, hogy a két dokumentum szerzőjének annak ellenére is Thomas Jefferson (1743–1826) és Kossuth Lajost (1802–1894) tekintem, hogy megfogalmazásukat mindkét esetben öttagú bizottságokra bízta a Második Kontinentális Kongresszus, illetve a magyar Országgyűlés. Az amerikai esetben az eredeti fogalmazványt Jefferson készítette el, s ezt a szöveget az öttagú bizottság, illetve a Kontinentális Kongresszus is módosította, olyannyira, hogy az eredetinek mintegy negyedét változtatták meg (Maier, 1998: 97–153). Elemzésem során azt a szövegváltozatot használom, amelyik Jefferson eredeti fogalmazványát is tartalmazza, s ezért őt tekintem az ilyen módon értelmezett dokumentum szerzőjének. A magyar Függetlenségi Nyilatkozat végleges változata nagyobb mértékben volt Kossuth Lajos műve, mint az amerikai dokumentum végleges verziója Jeffersoné. A dokumentum első

fogalmazványának legnagyobb része Kossuth kézírásában maradt ránk. A befejező részt jegyezte le Szacs vay Imre (1818–1849), a képviselőház jegyzője, s a szövegben egy harmadik kéztől származó kisebb törlések, pótlások és javítások is található k. Amint azonban Révész Imre megjegyezte, a Szacs vay által leírt rész, illetve a harmadik kéztől származó módosítások is „Kossuth sajátos és jellegzetes szellemi termékei”, melyek „szintén az ő akaratából, diktálásával vagy legalábbis hozzájárulásával jöttek létre, részben bizonyára magában a bizottságban, részben, lehet, még annak összeülte előtt, amikor ő ezt az első szövegtervezetet összeállította”. Ezért, „ezt a nagy államiratot nemcsak tartalma szerint, hanem irodalmi formájában is föltétlenül *kossuthi műnek kell tekinteniünk* (kiemelés az eredetiben – L. Cs.)” (Révész 1952: 432–433).¹

Annak érdekében, hogy értelmezni tudjuk az erőszakos elemek szerepét a két nyilatkozat érvrendszerében, a két szöveg szerkezeti felépítésére is érdemes egy pillantást vetniünk. A két dokumentumot hagyományosan három szerkezeti egységre osztották.

1. Az első rész egy olyan elméleti bevezetés, amely a társadalmi szerződésre hivatkozó természetjogi érvelésen alapul;

2. a második azoknak a bűnöknek és visszaéléseknek a felsorolása, amelyeket a megfelelő uralkodók és dinasztia k a két terület lakosai ellen elkövettek;

3. a harmadik részben kerül sor a két terület függetlenségének formális deklarálására.

Úgy gondolom azonban, hogy a beosztási egységek száma nagymértékben attól függ, hogy szakaszolási törekvésünkben milyen elemzési szempontot vagy szempontokat érvényesítünk. Amennyiben értelmi-tartalmi aspektusokat veszünk figyelembe, akkor úgy vélem, hogy ez a hármas beosztás áll az amerikai függetlenségi nyilatkozatra. Az amerikai dokumentumban hosszabb és elméletileg jobban megalapozott és kifejtett a társadalmi szerződés eszméjén alapuló természetjogi gondolat. Ez világosan elkülönül a második résztől, III. György (uralkodott: 1760–1820) vétkeinek a felsorolásától, amihez képest a harmadik egység, az egyesült gyarmatok függetlenségének kinyilvánítása is egyértelműen újabb önálló egységet alkot (Az Amerikai Egyesült Államok, 1997: 95–102).

Ezzel szemben, a magyar szöveg bevezető része jelentősen rövidebb amerikai megfelelőjénél és elméletinek is alig nevezhető, mivel csak néhány szóban utal arra, hogy a „nemzetgyűlés” Magyarországot „elidegeníthetetlen természetes jogaiba visszahelyezve” iktatja be „az önálló független európai státusok sorába” (A magyar nemzet Függetlenségi Nyilatkozata, 1953: 895). A magyar dokumentum esetében már ebben a részben megtörténik a függetlenség és a

¹ A magyar *Függetlenségi nyilatkozat* keletkezésére lásd még: *A magyar nemzet Függetlenségi nyilatkozata* 1953: 894–895.; Varga 1989; Varga 1948; Bényei 2003

Habsburg-ház trónfosztása *de facto* kinyilvánítása, míg az amerikai nyilatkozatban erre ekkor még nem kerül sor, hanem csak ennek elméleti meglebegtetésére, „szükségessé válására” utal a szöveg (Az Amerikai Egyesült Államok, 1997: 97). A függetlenség *de facto* deklarálása az amerikai dokumentumban csak abban a harmadik részben történik meg, amely megint csak jelentősen eltér a magyar nyilatkozat utolsó szakaszától.

A magyar szöveg hosszabb, mint amerikai megfelelője és jelentősen több határozatot tartalmaz. Az amerikai nyilatkozatban lényegében csak a függetlenség formális kinyilvánítása történik meg. Ezzel szemben, a magyar dokumentumnak ez a része egy olyan négy pontból álló határozati javaslat-sorozatot foglal magába, amely nem csupán azért hosszabb, mert Magyarország esetében a Habsburg-ház trónfosztását is be kellett iktatni a szövegbe. Ez utóbbin túlmenően, az országgyűlés azt is kinyilatkoztatta, hogy az Osztrák Császárság most már Magyarországtól elkülönülő népeivel baráti viszonyt kíván ápolni, illetve leszögezte, hogy a nemzetgyűlés által létrehozandó, eljövendő kormányzati rendszerének megállapításáig az ország milyen kormányzat alatt fog működni (A magyar nemzet Függetlenségi Nyilatkozata, 1953: 910–911). Az amerikai dokumentumban sem a szomszédos népekkel történő „békés egymás mellett élésről”, sem az eljövendő kormányzati rendszer kialakításáról nem esik szó.

Ennek az lehetett az oka, hogy a gyarmatok közös, konföderációs kormányzatának milyenségére vonatkozóan még elég bizonytalan elképzelések éltek ekkoriban, s ebben a tekintetben olyan kiinduló alapra sem támaszkodhattak, mint a *de facto* létező magyarországi kormányzati struktúra. Ekkoriban még az egyes tagállamok alkotmányainak kidolgozása volt napirenden, s a Második Kontinentális Kongresszus a Függetlenségi Nyilatkozat megfogalmazásával egy időben, 1776. június 12-én jelölt ki egy bizottságot a gyarmatok közötti konföderáció tervének kidolgozására. Am az ennek eredményeként megszülető ún. Konföderációs Cikkelyek majd csak 1781. március 1-én léptek hatályba (A konföderáció és az örökkévaló unió cikkelyei, 1997: 166–176; Taylor, 2016: 337–339).

Arra is érdemes felhívni a figyelmet, hogy a magyar dokumentum befejező részében kétszer is újbóli hivatkozás történik „nemzetünk elidegeníthetetlen természetes jogaira”, ami ebben a tekintetben az első részhez kapcsolja ezt a szakaszt. Részben ezekre a sajátosságokra hivatkozva állapította meg a magyar nyilatkozat egyik utóbbi elemzésében Miru György, hogy szerinte nyelvi szempontból „a szöveg két nagy egységre tagolódik, az egyiket a deklaratív első bekezdés és a határozati pontokat kifejtő utolsó bekezdések alkotják, a másikat a deklarációt alátámasztó indoklás”. Úgy vélte, hogy a magyar nyilatkozat „első és utolsó bekezdéseiben az állami frazeológia érvényesül”, míg a középső részben a történeti érvelés dominál. S mivel a magyar nyilatkozat elméleti érvrendszeréből

hiányzik a társadalmi szerződés közvetlenül megfogalmazott gondolatára való hivatkozás, és a természetjogi felfogás rendszeres kifejtésére sem kerül sor, s mivel a történeti jogi érvelés a szöveg minden részében megtalálható a középsőben pedig uralkodó, az is felvethető, hogy Kossuth a történeti érveket tartotta fontosabbnak vagy legalábbis hatásosabban alkalmazhatónak (A magyar nemzet Függetlenségi Nyilatkozata, 1953: 910; Miru, 2013: 277–278).

Mindkét dokumentum leghosszabb része az a középső egység, amelyben Jefferson és Kossuth az észak-amerikai brit gyarmatokat, illetve a Magyarországot ért sérelmeket sorolta fel, s amelyekben az erőszakra vonatkozó részek is találhatóak. Jefferson és Kossuth eltérő retorikai kompozíciót alkalmazva építették fel nyilatkozataik ezen részét. Az utóbbi szerző kronológiai rendben haladva, a történelmi események jelen felé haladó „besűrítésével” – vagyis egyre intenzívebbé váló felsorolásával – juttatja el olvasóit az elkerülhetetlen csúcspontig: a függetlenséget és a trónfosztást kinyilatkoztató határozati javaslatokig. Az erőszakos elemeket tartalmazó részek ebben a konstrukcióban töltik be a maguk szerepét, s elsősorban az érzelmi elkötelezettség felfokozását szolgálják (A magyar nemzet Függetlenségi Nyilatkozata, 1953: 896–910).

Jefferson is hasonló eszközökkel élt. A gyarmatiak sérelmeinek felsorolását olyan elvontabb, személytelenebb bitorlások felsorolásával kezdte, mint a törvénykezési és törvényhozási kérdések, vagy a gyarmati kereskedelem és a gazdaság szabályozását célzó brit intézkedések. Ezt követően tért rá a brit kormányzat azon lépéseinek bemutatására, amelyek már nem csupán jogi vagy anyagi értelemben vett veszteségeket okozhattak a gyarmatok lakosainak, hanem közvetlenül fizikai létezésüket fenyegették. Az erőszakos elemek ebben a részben kaptak döntő szerepet, és alapvetően azt a célt szolgálták, hogy segítségükkel szinte a tovább fokozhatatlanságig növelje a gyarmatiak érzelmi elkötelezettségét és fenyegetettség érzését, s azt olyan szintre juttassa, hogy a rettenetes erőszakot elkövető brit kormányzattal már semmi közösséget ne érezzenek a gyarmatok lakosai. Az amerikai dokumentum esetében ezen érzelmi hűrfeszítés kulminációs pontját jelentik az erőszakos elemeket tartalmazó részek, míg a magyar nyilatkozatban – a szigorúan érvényesített időrendi elbeszélésnek is köszönhetően – egymás után többször ismétlődve, „hullámszerűn” segítik a kívánt érzelmi hatás elérését (Az Amerikai Egyesült Államok, 1997: 98–102).

Nagyon érdekes, hogy mindkét dokumentumban viszonylag nagy teret kapott az abból fakadó veszélynek a bemutatása, hogy III. György és a Habsburgok állandó hadseregeket állomásoztattak a gyarmatok és Magyarország békés lakosai között. Az amerikai nyilatkozat szövege azzal vádolta meg a brit uralkodót, hogy „béke idején állandó hadseregeket tartott közöttünk törvényhozásaink bejegyzése nélkül” (Az Amerikai Egyesült Államok, 1997: 99).

Kossuth hasonló modorban a Habsburgok *divide et impera* politikáját vetette a dinasztia szemére, vagyis azt, hogy „a... magyar seregek legnagyobb része az osztrák tartományokba volt a törvény ellenére elhelyezve, nálunk pedig az országban többnyire osztrák seregek tanyáztak, mellyeknek legnagyobb része inkább a pártütések támasza, mint a törvény s belbéke ótalmazója vala” (A magyar nemzet Függetlenségi Nyilatkozata, 1953: 902). A békés lakosság körében állomásoztatott állandó hadsereg által keltett veszély felemlegetése, a két dokumentum retorikai szerkezetében azt a funkciót töltötte be, hogy a két szerző ezzel teremtette meg a valódi erőszak retorikai és tényleges „kirobbantásának” a feltételeit. Ebben a helyzetben már csak egy szikra kellett a tényleges fizikai erőszak elszabadulásához.

Ez az amerikai és a magyar nyilatkozat esetében is hamarosan bekövetkezett. III. Györgynek ugyanis nem volt elég, hogy reguláris katonaságot állomásoztatott a békés gyarmati lakosság körében, hanem „idegen zsoldosokból álló hatalmas sereget hoz ellenünk, hogy bevégezze a halál, a pusztítás és a zsarnokság már megkezdett és olyan kegyetlenséggel és arcátlansággal végzett munkáját, amelynek párját a legsötétebb korszakokban sem találjuk, és amely teljességgel méltatlan egy civilizált nemzet vezetőjéhez” (Az Amerikai Egyesült Államok, 1997: 100). Jefferson itt arra utalt, hogy a brit kormányzat, különböző német fejedelmektől, az amerikai függetlenségi háború teljes tartamát tekintve, körülbelül 29 000 zsoldos katonát vásárolt, hogy az amerikai hadszíntéren szolgáljanak (Encyclopedia, 1996: 189; Maier, 1998: 38–39; Taylor, 2016: 162–163; Parkinson, 2016: 213–229).

Jefferson a „halál, a pusztítás és a zsarnokság” munkáját beteljesítő, az amerikaiak „elpusztítására” küldött német zsoldosok képét azért tudta olyan hatásosan megjeleníteni, mert az amerikaiak körében széleskörűen elterjedt volt a zsoldos hadseregekkel szembeni előítélet. Az angol „valódi whig” politikai hagyományból következően, a gyarmati lakosok a zsoldos seregeket a zsarnoki kormányzat eszközének tekintették, hiszen tagjaik nem családjuk és hazájuk megvédése érdekében, hanem pénzért harcolnak.² A németek ráadásul idegenek, vagyis nem „a mi vérünkből származók” voltak, akik olyan politikai közegekből érkeztek, amelyekben zsarnoki, abszolutisztikus kormányzatok uralkodnak, s ahol ismeretlenek a „szabad angol kormányzat” intézményei (Az Amerikai Egyesült Államok, 1997: 101). Az amerikai nyilatkozat szerzője ezért a német zsoldosok megjelenését annak visszaigazolásaként tudta felhasználni, hogy a brit kormányzat is a zsarnokság útjára lépett, s az amerikaiakat is ennek igájába akarja hajtani.

² A „valódi whig” szerzőknek az amerikai forradalom vezetőire gyakorolt hatására lásd: Wood, 1969: 3–45; Lévai, 2003; Vajda, 1998

Mint ismeretes, a magyar szabadságharc sorsát eldöntő, nagyméretű orosz intervencióra csak a Függetlenségi Nyilatkozat elfogadása után került sor. Kossuth mégis hivatkozhatott arra, hogy az erdélyi harcokba már az orosz csapatok is beavatkoztak, hiszen az osztrák hadvezetés „az orosz császár segítségéhez folyamodott, s a szomszéd Oláhországból úgy a magas porta tiltakozása mint az európai hatalmak bukaresti consulainak ellenzése daczára a népjog megsértésével, orosz seregeket hozott be Erdélybe, a magyar nemzet legyilkolására”. A délvidéki szerb felkeléssel kapcsolatban pedig arra utalt, hogy „a szomszéd Szerbiából szerb rabló csoportokat, a rácz pártütők segítségére, s a békés magyar és német lakosok legyilkolására vezérlették” (A magyar nemzet Függetlenségi Nyilatkozata, 1953: 908, 902). Vagyis, a magyar nyilatkozat érvelésében is megjelent a magyarok és a Habsburgok államközösségén kívülről behozott idegen csapatok alkalmazásának motívuma.

Kossuth, Jefferson fenti hangvételéhez hasonló módon vádolta meg a Habsburgokat azzal, hogy a magyar kormányzat elleni lázadást szította a magyarországi nemzetiségek körében. A szerb felkeléssel kapcsolatban úgy nyilatkozott, hogy „következtek a rácz lázadásban iszonyatosságok, mellyeknek hallatára is elborzad az emberi szív. A békés lakosok legyilkoltattak, a kínzásoknak legirtóztatóbb nemeivel, egész virágzó városok s falvak elpusztítottak, a gyilkosoktól menekült magyar saját hazájában földönfutó koldus lón, s az országnak legvirágzóbb vidéke siralom völgyévé tétetett” (A magyar nemzet Függetlenségi Nyilatkozata, 1953: 902). Kossuth ahhoz hasonlóan írta le a szerbek pusztításait, ahogyan Jefferson a német zsoldosok kegyetlenségét ábrázolta. Ő is arra utalt, hogy a lázadó „rácok” példátlan, korábban nem tapasztalt kegyetlenségeket követtek el. A legérdekesebb hasonlóság azonban az, hogy a lázadó szerbeket Jeffersonhoz hasonlóan, a magyarokhoz viszonyítva idegenekként jellemezte. Ezt egyrészt annak hangoztatásával érte el, hogy a magyarok ellen harcolók egy része „a szomszéd Szerbiából” – vagyis külföldről – „szerb rabló csoportok” tagjaként érkezett az országba, amelyhez – a német zsoldosokhoz hasonlóan – semmilyen kötelék nem fűzi őket. A szerbek másik része azonban a Magyarországon élő szerb nemzetiség tagja volt, s az ő esetükben ezt az „idegenszerűséget” nehezebb volt Kossuthnak igazolnia. Ezt a „saját hazájában földönfutó koldussá” lett magyarok képével érte el, amivel egyértelműen érzékeltette, hogy a magyarok és támadóik világosan elkülönülnek egymástól, mintha egymáshoz képest idegenek lennének.

Azonban az amerikaiaknak sem csak külső, brit reguláris vagy német zsoldos ellenségekkel kellett szembenéznük, hanem azzal is, hogy az amerikai társadalom több szegmense is a brit felet támogatta. Ilyenek voltak a lojalisták, a gyarmati fehér társadalom azon tagjai, akik a brit kormányzat hűségén maradtak, s akik egy része fegyverrel is hajlandó volt harcolni a britekkel szembe forduló honfitársaik ellen. A fehér lojalisták mellett az őshonos amerikaiak többsége is a

britek oldalán harcolt a függetlenségi háborúban, mivel úgy látták, hogy a gyorsan növekvő amerikai népesség nagyobb mértékben fenyegeti földjeiket, mint a velük való sok pénzbe kerülő összecsapást kerülni kívánó brit kormányzat. Végül, azok az afroamerikai rabszolgák is a fehér gyarmatiak belső ellenségei közé voltak sorolhatók, akik vagy csak megszöktek, vagy aktívan támogatták is a brit háborús erőfeszítéseket (Taylor, 2016: 211–229; 226–233, 251–278). Mindez világosan jelzi, hogy Észak-Amerikában – az 1848–49-es magyarországi eseményekhez hasonlóan – valódi és nagyon kegyetlen polgárháború zajlott.

Ezt a helyzetet jól megvilágítja, ha a magyar nyilatkozat szerb és román felkeléssel kapcsolatos részleteit összevetjük az amerikai nyilatkozat azon részével, amely a britek által felbujtott „kegyetlen indián vademberek” tetteivel foglalkozik. Jefferson, Kossuthoz hasonló módon, azzal vádolta meg a brit uralkodót, hogy „lázadást szított soraink között”, többek között azzal, hogy „rászabadította határaink lakosságára a kegyetlen indián vadembereket, akiknek közismert harcmodorához tartozik, mindenki kiirtása, korra, nemre és életkörülményre való tekintet nélkül” (Az Amerikai Egyesült Államok, 1997: 100). Mint Kossuth rámutatott, Erdélyben a „felizgatott népiségek polgárháborúja dühöngött”, mivel „a hitszegő osztrák vezérek nem elégték a rendes seregekkel hadviselést, hanem a pártütő szászok által gyámolítatva fellázították az oláh népességet, melly a törvény által neki ajándékozott szabadság ellen feltámadva, barbár vandalizmussal gyilkolta, kizsárolta a védtelen magyar lakosokat, nem kimélve sem nőt, sem gyermeket, sem gyámoltalan öreget, s rommá égették és felpredálták a legvirágzóbb városokat s falvakat, s köztök N.-Enyedet, Erdélyben a tudományok egyik székhelyét” (A magyar nemzet Függetlenségi Nyilatkozata, 1935: 906).

Ez a részlet több okból érdekes a számunkra. Egyrészt amiatt, hogy a magyar nyilatkozat – az amerikai dokumentumhoz hasonlóan – kizárólagosan a Habsburg kormányzatot, illetve III. Györgyöt tette felelőssé a polgárháború tudatos kirobbantásáért. Másrészt pedig azért, mert Kossuth és Jefferson is nagy hangsúllyal említette, hogy az indiánok és a nemzetiségi felkelők irreguláris egységei a „civilizált” hadviselésen túlmutató módszereket alkalmaztak. Az amerikai nyilatkozatban már a német zsoldosokkal kapcsolatban felmerült, hogy alkalmazásuk „teljességgel méltatlan egy civilizált nemzet vezetőjéhez”, s Jefferson az őshonos amerikaiakkal kapcsolatban is hasonló retorikai fogásokat alkalmazott. Mivel az indiánok a fehér európai civilizáción kívül éltek, harcmodoruk is ennek a civilizáción kívüli létnek megfelelő, vagyis hozzátartozik „mindenki kiirtása korra nemre és életkörülményre való tekintet nélkül”.

Kossuth ehhez nagyon hasonló módon jellemezte az irreguláris román felkelés civilizálatlan hadviselését, amely „barbár vandalizmussal gyilkolta,

kinozta a védtelen magyar lakosokat, nem kimélve sem nőt, sem gyermeket, sem gyámoltalan öreget” (A magyar nemzet Függetlenségi Nyilatkozata, 1953: 906). Kossuthnak ez a megjegyzése kísértetiesen hasonlít arra, amit Jefferson az indiánok harcmódoráról mondott. A román felkelők által elkövetett atrocitásokat a keresztény kultúrkörben a kegyetlenség szinonimájaként használt barbár vandálok dúlásával hasonlította össze, amivel mintegy a civilizáción kívüli barbár világ részeseivé nyilvánította őket. Ezt a szembeállítást Kossuth azzal is felerősítette, hogy a román felkelők „a tudományok egyik székhelyét” Nagyenyedet is feldúlták, ami újabb bizonyítékkal szolgál arra, hogy ebben az esetben is – akárcsak Észak-Amerikában – a civilizáció és a barbárság áll szemben egymással, s mindkét szerző egyértelműen fogalmazott arra vonatkozóan, hogy a két hadszíntéren mely felek melyik oldalon állnak.

Kossuth a nemzetiségek felkeléseivel kapcsolatban „rácz lázadásról” és az „oláh népesség” fellázításáról írt, ami nagyon hasonlít ahhoz a kifejezéshez, amit Jefferson az őshonos amerikaiak és az afroamerikaiak háborús részvételével kapcsolatban alkalmazott. Azt írta, hogy e csoportok harcra bujtogatásával a brit uralkodó „lázádat szított soraink között”. Az amerikai Függetlenségi Nyilatkozat végleges, a Második Kontinentális Kongresszus által jóváhagyott változatában ez a kifejezés kizárólag a „kegyetlen indián vademberek” cselekedeteire vonatkozott, ám Jefferson, eredeti nyersfogalmazványában még az afroamerikaikkal kapcsolatban is az olvasható, hogy III. György arra ösztökélte ezeket az „embereket, hogy fogjanak fegyvert ellenünk”, vagyis lázadjanak fel a fehér amerikaiak ellen (Az Amerikai Egyesült Államok, 1997: 100).

Eredeti nyersfogalmazványában Jefferson egy egész bekezdést szentelt annak a kérdésnek, hogy a britek fehér amerikai rabszolgatartóik ellen igyekeztek fordítani az afroamerikai rabszolgákat. Ebben a részben azt vetette a III. György szemére, hogy ő maga, illetve a britek felelősek az Észak-Amerikába irányuló rabszolga-kereskedelem kialakulásáért, illetve a rabszolgaság ottani meghonosításáért. Jefferson háborúként jellemezte a rabszolgák beszerzését és Amerikába szállítását: „E kalóz háborút, a pogány hatalmak ezen gyakorlatát Nagy-Britannia keresztény királya viseli”. Ezen a ponton megint azzal a retorikai eszközzel élt, ami az idegen zsoldosokkal és a „kegyetlen indián vademberekkel” összefüggésben is alkalmazott, vagyis a keresztény civilizáción kívülállónak minősítette III. György ezen cselekedeteit, hiszen azok „a pogány hatalmak” gyakorlatára jellemzők (Az Amerikai Egyesült Államok, 1997: 100).

Az amerikai nyilatkozat még egy érdekes utalást tett a rabszolgaságra. Azt rótt fel III. Györgynek, hogy „tulajdonuk elvételének és elkobzásának csábításával hitszegő lázadásokat szított polgártársaink körében”. Az uralkodó ugyanis „arra ösztökéli ugyanezen embereket [ti. a rabszolgákat – L. Cs.], hogy fogjanak fegyvert ellenünk, és így vásárolják meg azt a szabadságot, amelytől ő

fosztotta meg őket, s gyilkolja le azokat az embereket, akikre ő erőszakolta rá őket: ekképp váltva meg az egyik nép szabadsága ellen elkövetett bűneit azzal, hogy őket a másik nép élete elleni bűnökre bújta fel” (Az Amerikai Egyesült Államok, 1997: 100). Jefferson itt arra utalt, hogy Virginia utolsó királyi kormányzója John Murray, Dunmore negyedik grófja (1732–1809) 1775. november 7-én egy olyan nyilatkozatot bocsátott ki, amely szerint a britek oldalára álló rabszolgák elnyerik szabadságukat. A rabszolgák brit oldalra csábítását nevezte Jefferson az amerikai rabszolgatartók „tulajdona elvételének és elkobzásának”, amivel a brit uralkodó „hítségő lázadásokat szított polgártársaink körében”.³

Érdekes módon, Kossuth érvelésében is nagyon hasonló gondolatokat lehetett találni. A román felkeléssel kapcsolatban azt írta, hogy az „osztrák vezérek... fellázították az oláh népeket, mely a törvény által neki ajándékozott szabadság ellen feltámadva, barbár vandalizmussal gyilkolta, kínozták a védtelen magyar lakosokat” (A magyar nemzet Függetlenségi Nyilatkozata, 1953: 906). Kossuth itt arra célzott, hogy az 1848. áprilisi törvények és a jobbágyfelszabadítás a nemzeti kisebbségek tagjainak is biztosította a liberális szabadságjogokat, s az ország egyenrangú lakosainak tekintette őket. A Habsburgok által felbujtott nemzetiségek azonban ezzel a szabadsággal visszaélve, arra használták fel azt, hogy fegyverrel forduljanak felszabadítóik, a magyarok szabadsága ellen. Kossuthnak ez a gondolatmenete nagyon hasonlít Jefferson fentebb már említett érvelésére, aki eredeti nyersfogalmazványában arról írt, hogy a britek által felbujtott virginiai rabszolgák is visszaéltek a nekik biztosított szabadsággal, s arra használták fel azt, hogy fegyverrel lépjenek fel amerikai rabszolgatartóik szabadságának korlátozása érdekében. Mindehhez azonban azt is hozzá kell tenni, hogy Kossuth nem ismerhette Jefferson nyersfogalmazványát, amelyben a rabszolgasággal kapcsolatos érvek olvashatók. A Második Kontinentális Kongresszus ugyanis szinte egyhangúan úgy döntött, hogy a Függetlenségi Nyilatkozat végleges változatából kihagyja ezt a logikai ellentmondásokkal terhelt részletet (Maier 1998: 146–147). A végleges nyilatkozatot Kossuth jól ismerte és már magyarul is olvashatta, hiszen annak első fordítása már 1834-ben napvilágot látott Bölöni Farkas Sándor *Utazás Észak-Amerikában* című munkájában (Bölöni, 1984; Závodszy, 1992: 130–156).

Az erőszakos események eltérő végeredményre vezettek a két forradalom esetében. Az amerikai függetlenségi küzdelem győzelemmel ért véget, az amerikai Függetlenségi Nyilatkozatnak pedig a modern amerikai nemzettudat 19. század eleji kiformalódásától kezdődően olyan kultusza alakult ki, amely a nagyhatalommá váló Amerikai Egyesült Államok megszentelt alapító

³ Dunmore proklamációjára lásd: Taylor, 2013: 23–27; Parkinson, 2016: 141–163.

dokumentumává magasztosította azt (Waldstreicher, 1997). A magyar szabadságharc viszont elbukott, s sem a bukás utáni húsz év, sem pedig a dualista időszak nem volt alkalmas arra, hogy a magyar dokumentumnak olyan, szinte vallásos kultusza alakuljon ki, mint amerikai társának. Úgy látom, hogy manapság a Függetlenségi Nyilatkozat fontos helyet foglal ugyan el a hazai közösségi emlékezetben, de nem úgy, mint egy dicsőséges jövő kezdetét jelző önálló fejlődés kiindulópontja – ahogyan ez az amerikai nyilatkozat esetében megfigyelhető –, hanem mint a tragikus, de heroikus nemzeti múlt mementója.

Bibliográfia

Források

- A konföderáció és az örökkévaló unió cikkelyei.* In: Lévai Csaba (Szerk.): *Új rend egy új világban. Dokumentumok az amerikai politikai gondolkodás korai történetéhez.* Multiplex Media – Debr. U. P., Debrecen, 1997. 166–176.
- A magyar nemzet Függetlenségi nyilatkozata.* In: Barta István (Szerk.): *Kossuth Lajos összes munkái. XIV. kötet. Kossuth Lajos 1848/49-ben IV. Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén. Második rész 1849. január. – április 14.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1953. 894–912.
- Az Amerikai Egyesült Államok kongresszusban összegyűlt képviselőinek nyilatkozata.* In: Lévai Csaba (Szerk.): *Új rend egy új világban. Dokumentumok az amerikai politikai gondolkodás korai történetéhez.* Multiplex Media – Debrecen U. P., Debrecen, 1997. 95–102.
- Declaration of Independence by the Hungarian Nation.* In: Stiles, William H.: *Austria in 1848–49.* Harper and Brothers Publishers, New York, 1852. Vol. 2. 409–418.

Szakirodalom

- Armitage, David: *The Declaration of Independence. A Global History.* Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts – London, England, 2007.
- Bényei Miklós: *Kossuth Lajos és Debrecen.* Debrecen Városi Könyvtár, Debrecen, 2003.
- Böloni Farkas Sándor: *Napnyugati utazás – Napló.* Helikon Kiadó, Budapest, 1984.
- Deák István: *Kossuth Lajos és a magyarok 1848–49-ben.* Gondolat, Budapest, 1983.
- The Encyclopedia of Colonial and Revolutionary America.* Faragher, John M. (Szerk.) Da Capo Press, New York 1996.
- Képes György: *Függetlenségi nyilatkozatok a 14. századi Skóciától a 19. századi Magyarorszáig.* Jegtörténeti Szemle, 8. évf. (2006) 2. sz. 37–49.

- Lévai Csaba: *A republikanizmus-vita. Vita az amerikai forradalom eszmetörténeti hátteréről*. L'Harmattan, Budapest, 2003.
- Maier, Pauline: *American Scripture. Making the Declaration of Independence*. Vintage Books – Random House, 1998.
- Míru György: *Kossuth a politikai (nyelv)újító. Nyelvi és szemléleti fordulat a Függetlenségi Nyilatkozatban*. In: Fazakas Gergely Tamás – Míru György – Velkey Ferenc (szerk.): „Politikai filozófiai okoskodás”. *Politikai nyelvek és történeti kontextusok a középkortól a 20. századig*. Debreceni Egyetem, Debrecen 2013. 277–287.
- Parkinson, Robert G.: *The Common Cause: Creating Race and Nation in the American Revolution*. University of North Carolina Press, Chapel Hill, 2016.
- Révész Imre: *Kossuth és a Függetlenségi Nyilatkozat*. In: I. Tóth Zoltán (Szerk.): *Emlékkönyv Kossuth Lajos születésének 150. évfordulójára*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1952. 409–453.
- Szabad György (Szabad, 1975a): *Kossuth on the Political System of the United States of America*. In: *Études Historiques Hongroises 1975 publiées à l'occasion du XIVe Congrès International des Sciences Historiques par la Commission Nationale des Historiens Hongrois*. 1. kötet. Budapest 1975. 501–529.
- Szabad György (Szabad, 1975b): *Kossuth az Amerikai Egyesült Államok politikai berendezkedéséről*. *Századok*, 109. évf. (1975) 3–4. szám, 551–573.
- Taylor, Alan: *The Internal Enemy. Slavery and War in Virginia*. W. E. Norton and Co., New York – London 2013. 23–27.
- Taylor, Alan: *American Revolutions. A Continental History, 1750–1804*. W. W. Norton and Co., New York – London, 2016.
- Vajda Zoltán: *Republikanizmus az Egyesült Államok 18–19. századi történelmében*. *Aetas*, 13. évf. (1998) 4. sz. 39–68.
- Varga János: *Útban a Függetlenségi Nyilatkozat felé*. In: Rácz István (Szerk.): *Parasztság és magyarság. Tanulmányok Szabó István történetíró születésének 90. évfordulója tiszteletére*. A Történelmi- és Klasszika Filológiai Intézet kiadványa, Debrecen, 1989. 106–118.
- Varga Zoltán: *A trónfosztás*. In: Szabó István (Szerk.): *A szabadságharc fővárosa Debrecen. 1849. január–május*. Debrecen Város és a Tiszántúli Református Egyházkerület Könyvkiadó Vállalata, Debrecen, 1948. 385–473.
- Waldstreicher, David: *In the Midst of Perpetual Fetes: The Making of American Nationalism*. Chapel Hill 1997.
- Wood, Gordon S.: *The Creation of the American Republic, 1776–1787*. W. W. Norton and Co., New York – London, 1969.
- Závodszy Géza: *Az Amerika-motívum és a polgárosodó Magyarország. A kezdetektől 1848-ig*. Atlanti Kutató és Kiadó Társulat – Tankönyvkiadó, Budapest 1992.

Géza Závodszy: *American Effects on Hungarian Imagination and Political Thought, 1559–1848*. Atlantic Research and Publications, Inc., Highland Lakes, New Jersey 1995.

Aladár Urbán: *A Lesson for the Old Continent. The Image of America in the Hungarian Revolution of 1848/49*. *The New Hungarian Quarterly*, 17. évf. (1976) 63. sz. 85–96.